
Megbánás és megbocsájtás a régi magyar hitvilágban

I.

A színházi világ veretes magyar színdarabjai nem tudnak felmutatni halomra gyilkoló jeleneteket, nem ismerik a bosszúra szomjas hőst vagy a vérbosszú lázától átfűtött családokat. Legnagyobb nemzeti drámánkat a Bánk bán is sajnálkozva szemléli a kritika, mivel II. Endre király a Gert-rud ravatala mellett megbocsájt Bánk bánnak, s így az utolsó felvonásban várt gyilkos bajvívás kézkézfogássá szelődött.

Szabó Dezső "legmagyarabb műnek" nevezte Katona József drámáját, de a dramaturgia nehezen békül ki azzal a kérdéssel, hogy miért nincs drámai végkifejlet a műben. A dramaturgia ugyanis a megbánást és megbocsájtást nem fogadja el drámai megoldásnak.

Felfogásunk szerint azért a legmagyarabb színmű Katona József Bánk bán-ja, mert a legősibb hitvilág liturgikus dramaturgiáján épült fel. A magyar költészet a régiségben a csillagos égen játszódtott le. Vagy maguk a csillagok, csillagképek voltak a hősök, vagy átutazott rajtuk lélekutazással (révüléssel) egy-egy Fehérlófia típusú hős.

Sorsuk fonalát a csillagjárás határozta meg, ezért ez a sors mindig törvényszerű volt, mert a csillagok sorsát megszabja az égi törvény. Az igazán nagy művek költői révületben fogannak. Ez az ihlet. A révülés során a lélek elragadtatik a csillagvilágba, ahol nincs hazudozás, csalás, számíttatás, méricskélés, mert a Világmindenség törvénye ritmusra működik. Aki átveszi a ritmust, az akkor is igazat ír, ha ezzel vét a dramaturgia szabályai ellen. Nekünk könnyű a Világmindenséggel azonosulni, mert a Teremtőnk szervesen, a Teljesség atomkészletéből teremtett minket. Ez a készlet nem tartalmazza a nyugati dramaturgia szabályait.

Shakespeare virtuózan oldotta meg a szakralitás, vagyis az égi világ jelenlétének kérdését drámáiban. A királydrámákban bemutatta a Paradicsom kőkertjén túl rekedt emberek véres tetteit, zavaros lelkiállapotát, erkölcstelenségét, hitetlen állapotát. A vígjátékokban és színdarabokban pe-

dig a Világmindenség erkölcsi rendjét megérintő ember ámult, boldog csodálatát.

Az álmodozásra, révülésre, tanulásra alkalmas Hamlet igazi csillaghős. Teljesen távol áll tőle a véres bosszú gondolata, hátha még azt tettekre kell beváltani. Azonban a lelke még csak félig kész a teljes életre. Lelkének történelmi fele elhiszi, hogy bosszút kell állni, elhiszi, hogy a bosszú egyáltalán jó valamire. A dráma végén vele nem kard végez, hanem a történelmi Énje győzedelmeskedik csillagvolta felett.

A Bánk bán a Világmindenség drámája, mert hősei átvették a kozmoszi ritmust és töretlen ívben végigvitték fényttestük törvényeit, sem az antik, sem a hégeli, sem a modern dramaturgia nem kötötte gúzsba a jellemek kifejeződését. Rájuk az égi rend hatott, felülről irányított sorsuk az égi mintát követte.

Az égi dramaturgiának erkölcsi szabályozói vannak. Ezeket a Teremtő, AN mint az Őstudást (US-TU,) belénk örököltette. A hősök égi útjukon lelkük csillagát az Őstudást, a tiszta erkölcsöt követik. A Bánk bán című darabban a főhős, aki átéli és gyakorolja az égi dramaturgia alapelvét, a m e g b o c s á j t á s t az II. Endre király. A király szavunkat a közel-keleti képjel-írásban egy körrel tudjuk leírni, ami egyben a Teljességet, a Világmindenséget is jelenti. Másik képjele mondatszerű, s azt fejezi ki, hogy a

"Kör áll" , vagyis közli velünk, hogy a Világmindenség kifogástalan működéséhez a királyi erkölcs az aranyfedezet.

II. Endre drámai alakja megfelelt a király szakrális karakterének. A közel-keleti turáni kultúrában a király egyben enzi, pateszi, palil, pabil vagyis "vicaire de Dieu" Isten földi helyettese, nem tehet mást, csak követi a példát, s Ő képviseli Isten erkölcsét, s ezzel mintát ad a nemzetnek, előljáróvá lesz, elől jár a jó példával.

Kör áll, király az a hős, aki megjárta a Nap házát, megmosakodott a Nap mosdóvizében, megtörölközött az aranykeszkenőben és belenézett a Nap tükrébe, lelkiismereti próbát tett. Kiállta a beavatás próbáit.

Őt visszafogadta kebelébe a szerves lét, s ettől a pillanattól fogva a király már nem csak a legelső magyar ember, hanem Isten országának küldötte, képviselője.

Bánk bán, Gertrudisz és Melinda bűnössé vagy áldozattá válva eljutnak a Burkus fáig, ahol a lélek sötét éjszakája honol. Itt a Bak (Ǫ) uralkodik, s aki hurkának foglya lesz, nem menekül. Gertrudisz halállal lakol, de Bánk bán sem szerencsésebb, mert őt terheli a gyilkosság bűne. Lelke ugyanúgy a hurok foglya marad, mint áldozata a kerítőtű királyné.

Az igazi áldozat Melinda eljut a Vízöntőig. Életére nem derül fény. A Vízöntő sara, mocsara ránehezül.

Bánk bán lelke hurokba fogva ott, ahol a Gertrudiszé. Ez a lelki kép fogadja II. Endrét, akinek királyi módra kell döntenie, vagyis úgy, hogy helyreálljon a rend a Világmindenségben. Jól érzi, hogy "nincs a teremtésben vesztes csak én..." mert itt Ő képviseli a teremtett világot, melynek rendje az ő döntésén múlik. II. Endre tudja azt, amit Hamlet nem tudott: ha kizökken az idő, azt újabb hibával nem lehet helyrehozni. Gyilkosságra egy újabb gyilkosság nem válasz, hanem hibák halmazata. A kizökkenett időt megbocsájtással lehet helyrehozni. A turáni mada, mag nép számára megadatott az őstudás, s a megbocsájtás szerves része az örökségünknek. Ezért a legmagyarabb dráma a Bánk bán, mert az ősi, a szerves világ egészére jellemző ösztönök képezik a cselekmény rúgóját. Az ösztönök legrejtettebb celláiban elzárva, mint az erkölcs tartalék elemrendszere működik az ösztön, cselekedeteinek minőségének meghatározója. Ha az ösztönélet szakrális rendben működik, hűti és fűti az érzelmeket, tehát döntéseink királyi vagy alvilági színezetét a legbensőbb, a teljességgel kimutathatatlan lelki szervünk az ösztönünk szabja meg.

Az ösztönvilág karbantartásához már kitalálták a nevelést, de az ösztönerő karbantartása mindenki legbensőbb magánügye. Isten lelkéből lelkedzettünk, s tőle kaptuk azt az ösztöntengelyt, amely nem más, mint a pólustól lelkünk csillagáig érő kozmikus gerinc. Ez az ösztönerő mozgástere. Ezáltal kötődünk a Teljességhez, vagyis Istenhez. Szondi Lipót jól látta, hogy az ösztöntengely a jellem kritikus pontja. A királyok beavatása alatt az ösztönöket olyan próbatétel érte, melyet nem

mert mindenki felvállalni. A királyi jellem nem frázis, hanem fogalom. Ezt a jellemet hordozta II. Endre, mert megbocsájtott, de Bánk bán is, mert megbánta tettét.

A megbánás feloldozó hatást váltott ki Bánk bánban. Ekkor képes volt lelkét kiszabadítani a Bak hurkából, s elindítani a vezeklés folyamatát.

II.

Hol lehet megtalálni a szakrális értékrend és a dramaturgia közös irányvonalának őszállapotát. Természetesen a népköltészetben, amely hazánkban remekművekben mutatta fel mennyei eredetét. Nálunk a népköltészet olyan termő, ékes fa volt, amely kihatott az egyetemes magyar költészetre, úgyhogy a nagy költői alkotásokat néha nehéz megkülönböztetni a fán vadon termő, pompás gyümölcsötől, a népköltészettől. A magyar remekművek e fa hajtásaiból kapták oltóvesszeiket, így tehát egy töről fakadt mindannyi. Azért fogadta be a magyarság Arany János Toldiját és Petőfi Sándor János vitézét, mert népmesei elemek a cselekmény belső vázának mozgatórugói. Ezt a szilárd vázat nyelvi eszközökkel a magyar nyelvűség költői példatárává emelték. A népköltészet áthatotta az egész társadalmat, gyermek és ifjúkorban otthonra talált a fiatal lelkekben, s nem vált el élesen tőle, mert belőle fakadt a magyar műköltészet.

A magyar népköltészet, mint a réges-régi közel-keleti pecséthengerek költészete szakrális volt.¹ A szentség, mint égő fáklya vezérelv volt, bármely tárgyat ölelt át a költészet. Így, a megbánás és megbocsájtás fogalmát megtaláltuk a népmesékben, a balladákban s a népdalokban egyaránt. A mesék arra is figyelmeztetnek, hogy néha több generáció sorsa is leperreg az életórán, míg akad egy ivadék, aki előtt elkerülhetetlen a bűnbánat, a vezeklés. Az Infáns Lacika című karcsai magyar népmesében² a harmadik generációs királyfi vezekli le önmaga és az elődök bűneit. A Pogány király leánya című balladában maga a ki-

¹ Más kérdés, hogy a történelmi időkben anyócsúfolók, s más, alantas tárgyú művek is megjelentek a gyűjteményekben. Nőket csúfoltak ki, mert az Istenanya pejorálása volt a cél.

² Elemzi Gyárfás Ágnes. MBE. Miskolc, 2002, 2005.

rály döbben rá arra, hogy gyilkos tettének árnyéka szeretett lányára vetül vissza.

A bűnbocsánat válasz a bűnvallásra, népköltészetünkben a bűnbocsánat annak jár, aki keresi a "világot", mint Kálnoki Zsófiika gyilkos férje Vitéz Egri János.³ Aki, miután "az asztaltól fogva az ajtóig rúgá, s az ajtótól fogva az asztalig rúgá", nyugodtan elment a nagyobbik szolgálával "nyulászni, vadászni". Kálnoki Zsófikát a "kisebbik szolga" hazavitte édesanyjához, Kálnokiné nagyasszonyhoz meghalni.

Vitéz Egri János hazatérve látja, hogy sötét a ház, talán megdöbbsent, mert azt mondja nagyobbik szolgáljának "Hájj fel erre' fára, nézd, hol látsz világot". A nagyobbik szolga – az erősebb táltos – nem látott másutt fényt "...csak nagyasszonyomnál" Kálnoki Pálnénál. Az idős asszony fegyelmezetten fogadja a bekopogó vejét. A férfi hazugságaira – jól hattam, jól hattam, egészségben hattam – szava sincs. Nem perel, nem csap jelenetet, nem megy fejszével a gyilkosnak, hanem

*"Ő is el beméne az ő kis házába
Rejtek kamarába.
Egy karé kenyeret levág asztaláról
Egy pohárnyi vizet kitőt korsójából.
Úgy egye ke, fiam, édes vejem Uram,
Mint leányom húsát.
Úgy igya ke, fiam, édes vejem Uram,
Mint leányom vérét!"*

Legféltebb kincsét, gyermekét veszítette el, de az az egyetlen gesztus, hogy elé mert állni a veje, hogy kereste a "világot", esélyt adott a lelkiismeretnek. Az Úrvacsora-adás sákramentomával a maga részéről befejezte, s lezárta, és a férfi lelkiismeretére és Istenre bízta az ügyet.

Ha a Bánk bán a legmagyarabb dráma, ez a ballada a legkeresztényibb mű, még ha népköltészet fáján fogant is, amely nagyon régi szakrális emlékeket őrzött meg.

A nagyobb, az erősebb táltos a gonosz fél mellé rendeltetett, mert neki van szüksége nagyobb segítségre. A táltos szolga dolga az, hogy gazdáját jó irányba terelje. Csak a táltos látja a

fényt, a magosban, a fa tetején. A táltos tudja, hogy gazdája megváltásra szorul, és azt is tudja, hogy a fájdalmas anya az egyetlen, akinek joga van arra, hogy elindítsa a gyilkos lelkében a vezeklés folyamatát. Ne azt nézzük, megérdemelte-e. Érdemel, nem érdemel, ezek nem keresztyéni igék. Azt nézzük, hogy Kálnoki Pálné nagyasszonyom – hét törrel a szívében – megtalálta a módját annak, hogyan zárja ki lelkéből a gyűlölet, harag, megvetés romboló érzelmeit, s lelke elég tiszta és könnyű legyen ahhoz, hogy halott lánya lelkét elkísérhesse mindaddig, amíg az égi fény befogadja, s így az anyai lélek megnyugodva térhet vissza földi életét tovább élni, Isten rendelése szerint.

Ezek a balladatípusok a megromlott világ képét őrzik, ahol mindig megjelenik valaki a "régi világból", a mesék, a boldogság korából és az ősi erkölcs törvényeit gyakorolja. Kálnoki Pálné nagyasszonyom az Idő történelem előtti örökkévalóságából származott, abból a korból, amikor Isten az erkölcs láthatatlan csillagát rálehelte a lelkünkre. A nagyasszony jól tudta, hogy akiben egy jottányi él Isten erkölcséből, azt a lelkiismeret erkölcsi törvényével kell szembesíteni, hogy bűnbánattal és vezekléssel képes legyen megőrizni azt a kis erkölcsi fényt, ami még él benne, s halála napján elmondhassa: Gyilkosság árán ébredt fel bennem az erkölcs szikrája. Uram, nem vagyok méltó, hogy hajlékomba fogadj... És akkor, és így bízhat az égi kegyelemben.

Nagyasszonyom ismerte Isten törvényét és a törvény szellemében cselekedett. Őstudása diktálta tettei programját. Az őstudás része az a törvény, amely Hérodotosz feljegyzései alapján sehová nincs leírva, mert a s z k í t á k a s z í v ü k l a p j a i n őrzik a törvényt. Mikor az ember mértékadó törvényéről van szó, eszembe jut az egyszeri nagymama, aki bölcsen hallgatta kis unokáját, amint magolta a Tízparancsolatot, majd megjegyezte:

– Jól tanuld meg Csabika, hogy ötösre tudjad, de el ne felejtsd, hogy a mi családunkban ilyesmi elő nem fordulhat.

Az ilyen cselekedetekre vezérlő ösztön nincs az ösztöntengelyünkön, ezért nincs benne a dramaturgiánkban sem, ezért idegen számunkra minden erőszak, ezért tűnünk kiszolgáltatottnak.

Lehet, hogy így is van, de ez csak egy meghatározott időre szól.

³ Összetört derekú feleség. 94. sz. In: Vargyas Lajos: A magyar népköltészet és Európa I-II. köt. Zeneműkiadó. Bp. 1976.

Ez az idő a gonosz tetteinek határmezsgyéjére tett egy STOP táblát, eddig és ne tovább. A mesében a banya a "határig" kergeti a hőst, sikerül kihúzni egy szál lószőrt a lova farkából, de a "határnál" vissza kell fordulnia. Az Őstudás, az Ustu erősebb, mint a gonosz világhálós programja. A teremtéskor lelkünkbe írt jószágprogram felülírja az összes tiltott bűnököt, lenullázza azokat, és ha a mesék százezreiben győzni tud a jó, miért ne győzhetne a népek legkisebb fia, a magyar hős esetében is, sajátos, égi dramaturgiánk szabályai szerint.

III.

A megbánás és megbocsájtás királyi szinten éli meg legmagasabb rendű erejét. A magyar történelem egyik sötét évtizede volt az a kor, amidőn Salamon király, Géza és László (a későbbi Szent László) herceg eleinte együtt védték a hont a kun, török és tatár betolakodók ellen, majd gonosz tanácsadó hatására a király unokaöccsei ellen fordult. Testvérharc dúlt akkoriban Magyarországon és sok derék magyar vitéz feje hullt a porba értelmetlen villongások miatt. A Képes Krónika beszámolója alapján ismert tény, hogy Szent László látomása mentette meg a vizsály elharpódzásától a nemzetet. A váci erdőben egy csata előtt így szólt testvérehez, Géza herceghez: "Éjjel álmodtam, megjelent álmodban két angyal, s a szent koronát hozták le az égből, s a Te fejre helyezték el! Testvérem Te leszel a király! Ekkor megjelent egy csodálatos szarvas, mennyi szőre, szála annyi csillog rajta, az agancsa tele szórva égi gyertyákkal..." Egy kis patak partján megpihent és a lábával rámutatott egy pontra a földön. Géza herceg ekkor kijelentette: "Ha Isten megsegít, Szűz Mária tiszteletére ide építtetek templomot". A felocsúdó katonaság a szarvas nyomába eredt, de az szökellve eltűnt a Duna partjánál. Isten megsegítette a hercegek haderejét és Géza valóban meg is építtette a váci plébánia templomként ismert közel ezer éves Istenházát.

Salamon király, a Képes Krónika iniciáléi tanúsága szerint Nándorfejérvár bevételének hasznát sem osztotta el igazságosan, úgy tűnt, becsapta a hercegeket. Ha a felesége és édesanyja lelkére beszéltek, hatott rá a jó szó, de gonosz tanácsadója

Vyd ispán gonosz besúgása eredményeként mégis folytatta a testvérvillongást. Erney bán józan szavára, felesége, anyja könyörgésére nem hallgatott, és a monoródi hegy és a Duna között megvívta unokaöccsei ellen a végső küzdelmet. Lelke tele volt rettegéssel, s amidőn hírnökei tudtára hozták László herceg buzgó fohászzkodásának hírért, s azt, hogy egy fehér menyét végigfutott lándzsáján és az ölében húzta meg magát, akkor Salamon király már tudta, hogy Isten irgalma a hercegeket kíséri.

Salamon királyt édesanyja megfeddte okatlan tetteiért, rossz tanácsadóiért. A király ekkor arcul akarta ütni édesanyját. A felesége fogta le a kezét. Salamon szégyenében, magárahagyatottságában nem tért jobb belátásra, hanem László herceg elvesztésére koholt ki terveket. Ekkor azonban a villám belecsapott Alba keresztjébe és Salamon már tudta, hogy tévúton jár. László, miután rajtakapta Salamont a törvétesen börtönbe záratta, de kegyes szíve megesett rajta és kiengedte azon a szent napon, amidőn Imre herceg és Szent István testereklyéit felemelték az oltárra, a szenttéavatást megelőző rítus szerint. Salamon egy pár napig László mellett maradt, de inkább leállt a kunokkal paktálni és a kun segítséggel újra megütközött a Duna partján egy elhagyatott vár lábánál, nagy hősesben, egy kietlen és barátságtalan vidéken. Salamonék a várba húzódtak és az éhhalállal küzdve inkább megvívta az ellenséggel, semmint éhesen, harc nélkül essenek a halál vermébe.

Salamon király alig tudott megmenekülni, átkelt a befagyott Dunán, "...s midőn egy nagy berekhez érkezett, azt mondta embereinek, hogy álljanak meg egy kis időre, hadd gyűjtsenek a lovak erőt. Ő maga pedig letéve a pajzsát, úgy tett, mintha rögtön visszatérne, azonban bement a sűrű, sötét erdőbe, otthagya mitsem sejtő embezeit, s nem is mutatkozott többé soha" (37. old.).⁴

A képes Krónika összegezte Salamon jellemét. Királyi teste, most porban és hamuban szenved, szelleme, amely mindig a földi javakat hajszolta, most az ég felé törekszik, bünbánatért könyörög, holott Ő soha nem ismerte az őszinte megbocsájtást sem a megbánás szentségét. A sötét erdőben zarándokolva töltötte életét, virrasztott, dolgozott és könyörgött. Egyszer még látták Hungáriában Kálmán király idején, de nyomban elrejtőzött. (Szerk.)

⁴ Képes Krónika. Helikon. Bp. Bellus Ibolya ford.

A horvátok ma is szentként tisztelik. Érdekel, miért vélekednek így felőle. Azért, tudtam meg Zágrábban, mert Salamon király a legmagasabb értékű királyi erényt gyakorolta: megbánni tetteit és képes volt értük vezekelni. A megbánás és a vezeklés királyi erény, a Magyar Szent Koronán lévő zöld kövek képviselik ezt a magatartásmódot és inspirálják a királyt a megbánásra és a vezeklésre, ha így kívánatlik.

Salamon király sok emberi gyengeséggel uralkodott, gyarló, szőszegő, durva ember volt, anyagias természetű, annyira, hogy rokonait is becsapta, ha módjában állt. Mindez azonban feloldódott abban az egyetlen mozzanatban, amidőn visszavonult és egyszerű, koldus barát módjára vezekelt és dolgozott.

Ebben az esztendőben a megbánás, a megbocsájtás és a vezeklés fogalmával sokat foglalkozom, mert nehezen értem meg a jelenlegi magyar állapotokat és nem látom be, hogy az egyik legtermészetesebb erényt, amelyet az egyetemes magyar morál királyi erénnyé emelt, miért nem gyakorolják manapság. Talán a királyi lelkület hiánya vagy a morális értékrend teljes mellőzése jellemzi a mai vezetőréteg etikai kódexét. Salamon királynál több bűnt kevesen követtek el, s a nép mégis szentet látott benne, mivel képes volt megbánni a bűnét és vezekelni érte. Azonban ez a két fogalom ma teljesen ismeretlen.

(Szerk.)

Salamon király és Géza herceg viszályát ábrázoló miniatura a Képes Krónikában. A trónon ülő Salamon előtt a viszályt szító Vid ispán kezében egy hüvelyben két kardot tart, szemléltetve a krónika szövegét. A háttérben Géza herceg. (Internet)